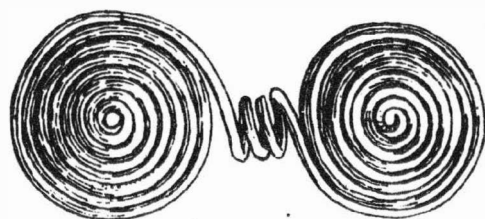

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV ČESKOSLOVENSKÉ AKADEMIE VĚD
POBOČKA V BRNĚ

PŘEHLED VÝZKUMŮ 1965

BRNO 1966

Záchranný výzkum základů a okolí zaniklého kostela sv. Mikuláše v Brně

Boris N o v o t n ý

Tab. 20 - 23

Ve dnech 17. až 21. března 1965 provedl Archeologický ústav ČSAV, pobočka v Brně za spolupráce s odborem kultury a školství MěNV v Brně a katedrou prehistorie a protohistorie filosofické fakulty university J.E.Purkyně v Brně - záchranný výzkum v okolí základů zaniklého kostela sv. Mikuláše v Brně na Náměstí svobody (Velké náměstí). Akce byla uskutečněna při příležitosti dokončení nové úpravy a předláždění náměstí díky porozumnění komunikační a zahradní správy města Brna.

Sonda I o rozměrech 4,40 x 4 m byla vedena k základům polygonálního závěru kostelní stavby. Již v hloubce 40 cm pod povrchem jsme odkryli větší a menší zhruba opracované pískovcové kameny základů, kladené na sebe a spojované pevnou maltou nažloutlé barvy s hojnou příměsí písku. Po zjištění vnějšího okraje základů a dvou opěrných pilířů byla sonda rozšířena východním směrem za účelem zjištění pozůstatků osídlení v okolí kostela. Výzkumem jsme zcela obnažili východní obvodové zdivo a levý pilíř až k patě základů, šikmo vysunutá opěra byla široká 140 cm, její pravá jihovýchodní strana měřila 155 cm, levá severozápadní 165 cm. Šířka vnější stěny obvodového zdiva mezi pilíři měřila 220 cm. Měřeno od povrchu sahalo základové zdivo do hloubky 200 cm a spočívalo na podloží žluté podmočené spraše.

Sonda II o rozměrech 320 x 200 cm byla vyhloubena uprostřed podélné osy uvnitř základů presbyteria. Sahala do hloubky 220 cm, tj. až na sprašové podloží. V tomto odkryvu, který byl z velké části porušen druhotnými novodobými zásahy s navážkami, jsme zjistili obdobnou situaci, jako v předešlé sondě. Středověká i novodobá keramika, tj. její zlomky byly rozptýleny v porušených vrstvách. V části neporušené novodobým zásahem byly zjištěny pozoruhodné propálené vrstvy, promíchané s vrstvami spraše a starou navážkou. Rovněž v této části byly nalezeny porůznu dislokované pískovcové a slepencové kameny z nadzemních částí stavby, které se do vnitřního prostoru dostaly při bouračce kostela.

Pro rámcové datování osídlení před vznikem kostelní stavby a během jejího trvání jsou závažké nálezy zlomků keramiky, strusek a mincí. Záchranný výzkum potvrdil, že před vznikem stavby bylo místo v průběhu 13. století osídlené a pozůstatky tohoto osídlení byly z velké části porušeny a uvedeny do druhotné polohy. Typickou keramikou pro tuto dobu ukazuje ku příkladu okrajový střep s konicky sešikmeným ústím, zdobeným vlnovkou. Dostí tvrdě vypálený střep bez tuhové přísady má zakouřený povrch. Vyznívajícím 13. a 14. století náleží další střepy z okrajů velkých masivních, tzv. zásobnicových nádob se zaobleným nebo vodorovně upraveným ústím, které mohly být rovněž používány jako kádě na vodu při výrobě. - Tu

dokládají typické slitky - koláče železné suroviny používané při kovářských pracích. Charakteristické zlomky keramiky ze 14. století jsou na okrajích a výduťích zdobeny vodorovnými pásy jemných vrypů prováděných ozubeným kolečkem. V té době byla kovozpracující výroba provozována v malých dílnách, vestavěných mezi opěrné pilíře kostela. Výrobky z bronzové suroviny, jak ukazují nálezy plátků a slitků bronzu, byly patrně přímo na místě prodávány. Tuto okolnost může dovědčovat nález slezského zhořeleckého denáru z konce 14., případně počátku 15. století. (Podle laskavého určení dr. J. Sejbala z Moravského musea).

Výrobní provozovny v okolí mikulášského kostela byly činné i v průběhu 15. století, jak ukazují nálezy velkých i menších tyglíků se stopami strusky na povrchu. Ještě v druhé polovině 17. století v těchto místech kvetl obchod, který opět dokládá nález stříbrného groše olomouckého biskupa Karla z Lichtenštejna, raženého v roce 1669 (opět podle určení dr. Sejbala) a střepy rendlíků na trojnožkách s držadly uzpůsobenými pro nasazení tyče při manipulaci na krbu. V tomto nálezovém horizontu se vyskytovaly vedle množství jiných keramických výrobků též části velkých tenkostěnných nádob, zdobených plastickými lištami.

Tak jako při záchranném výzkumu, prováděném v roce 1964 u základů záp. části stavby, jsme rovněž v roce 1965 u samé paty základů závěru kostela odkryli kůlovou jamku, náležející buď konstrukci dřevěného ochozu, obklopujícího původně stavbu, nebo to byl kůl lešení, použitého při výstavbě.

Odkryvy v sondách ukázaly, že již před vznikem stavby a to jak u jeho venkovního okolí, tak uvnitř stavby existovalo osídlení a výroba ve 13. století. Samotná dispozice neměnného půdorysu nasvědčuje tomu, že kostel vznikl v průběhu první poloviny 14. století. V jeho bezprostřední blízkosti se hned od jeho počátku rozvinula čilá výrobní a obchodní činnost (původně snad s osídlením nízozemské kolonizace, pro kterou byl kostel určen), která se tam podle nalezených archeologických dokladů udržovala nejméně do druhé poloviny 17. století.

Rettungsgrabung der Grundmauern und der Umgebung der verödeten St. Nikolaus Kirche in Brno. Am Freiheitsplatz (Grosser Platz) in Brno setzte im Jahre 1965 die Rettungsgrabung der Grundmauern des Presbyteriums der verödeten St. Nikolaus Kirche fort. Durch Suchgräben wurde das östliche Grundgemäuer freigelegt, das in eine Tiefe von 200 cm reichte und auf dem Lössliegenden ruhte. Nach Funden an Gefäßscherben, die im Inneren des Presbyteriums abgedeckt worden sind, war der Ort vor der Erbauung der Kirche im 13. Jh. besiedelt. Nach der Disposition des unveränderten Grundrisses entstand der Kirchenbau offensichtlich im Laufe der ersten Hälfte des 14. Jh. Weitere keramische Funde, die Anwesenheit von Eisenschlacke und ein schlesischer Görlitzer Denar, der am Ende des 14. Jh. event. zu Beginn des 15. Jh. geprägt wurde, belegen, dass zu dieser Zeit hier kleine metallverarbeitende Werkstätten existierten, die zwischen den Kirchenpfeilern eingebaut waren und mit deren Produkten gehandelt wurde.¹ An diesen Stellen blühte noch in der zweiten Hälfte des 17. Jh. die Kleinproduktion und der Handel, wie

uns dies wiederum keramische Erzeugnisse und der Fund einer weiteren Münze - eines silbernen Groschens des Olmützer Bischofes Karl von Lichtenstein (Prägung 1669) zeigen.

1. Diese Produktions- und Handelstätigkeit könnte vielleicht mit der niederländischen Kolonisierung in Zusammenhang gebracht werden, deren Angehörigen die Kirche zu ihrem Beginn gehörte.

Výstava Velká Morava v Řecku

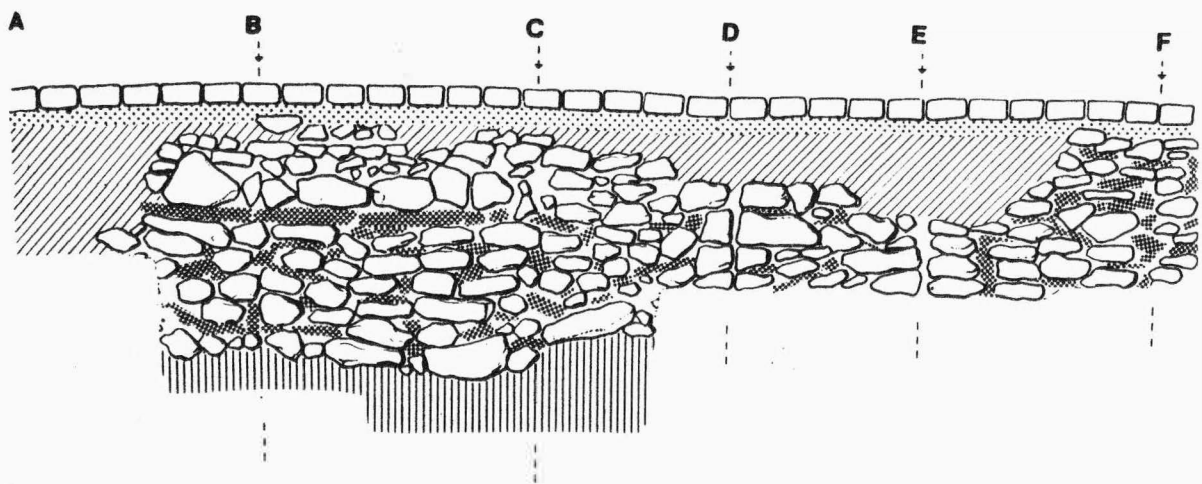
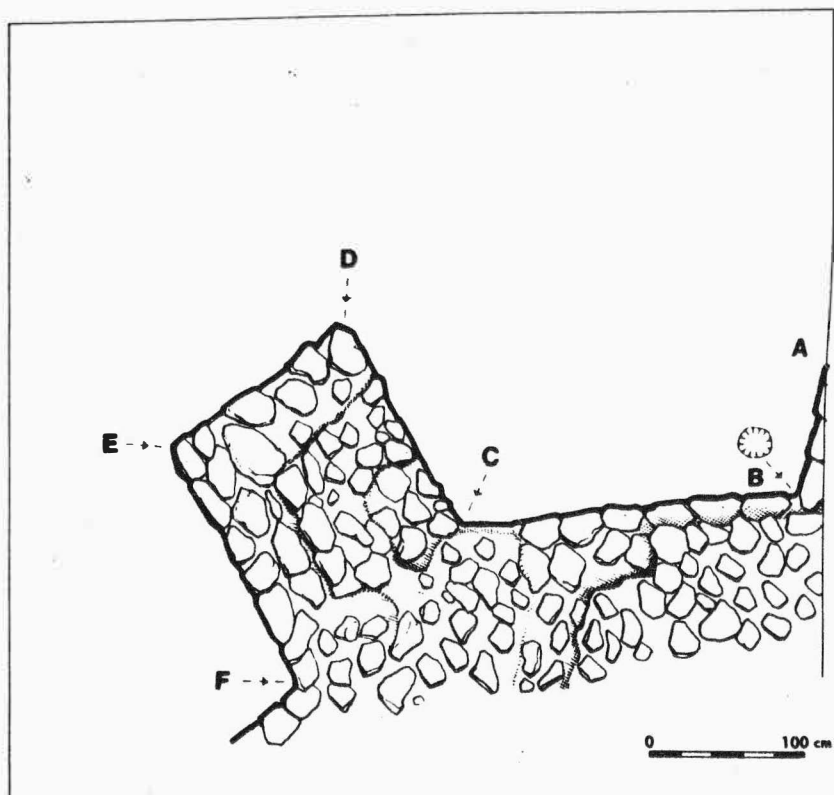
Čeněk S t a ě a

Tab. 24

Po úspěšném uvedení výstavy Velká Morava v Brně, Nitře a v Praze uskutečnila se na bázi dohody řecké a československé národní komise pro spolupráci s UNESCO ve dnech 1.-20. června 1965 ve výstavním paláci Zappeion v Athénách její první zahraniční instalace pod názvem "Velká Morava a soluňští bratři". Tuto akci Československé akademie věd provedl Archeologický ústav ČSAV, pob. v Brně. Pro řecké prostředí specifikovali námět univ.prof.dr.A.Dostál,DrSc. a univ.prof.dr.J.Poulik,DrSc., jeho podrobné rozpracování bylo svěřeno autoru těchto řádek, který připravil po konzultacích s členy přípravného výboru pro uspořádání výstavy (předseda akademik J.Filip, členové prof.A.Dostál,doc.dr.V.Hrubý,DrSc., univ.prof.dr. Fr.Kalousek, univ.prof.dr.J.Poulik,doc.dr.A.Točík, organizační sekretář dr.V.Sofka) podrobné tematické členění výstavy a řídil odbornou část její realizace. Základní vzhled expozice byl určen zařízením výstavy na pražském hradě, architektonické a výtvarné přizpůsobení daným prostorům provedli pod vedením prof. Fr. Tröstra akad.arch.B.Úllrich a akad.mal. D. Vondrouš.

Na rozdíl od výstav v ČSSR byla výstava v Athénách umístěna v jednom nevelkém sále (necelých 200 m²). To podmínilo zhuštění obsahu. Zvednutá podlaha vhodným způsobem snížila velikost i neúměrnou výšku sálu a umožnila instalaci jednoho malého bazénu, konstrukce hrobu bojovníka a zmenšený půdorys dvouapsidové rotundy z Mikulčic. Aby byl prostor maximálně využit, zařadili jsme jen vysoké vitriny (v.220 cm). Exponáty v uměle osvětlených vitrinách - archeologické nálezy, fotografie, plány a mapy - byly doprovázeny dvojjazyčnými (новоřeckými a anglickými) texty, popiskami a citáty z písemných pramenů.

Vlastní expozice byla rozvinuta v interiéru. V exteriéru zůstaly pouze dva prvky, které měly především funkci propagační. Před výstavním palácem Zappeion

dlažba a poddlažbová vrstva písku

malta

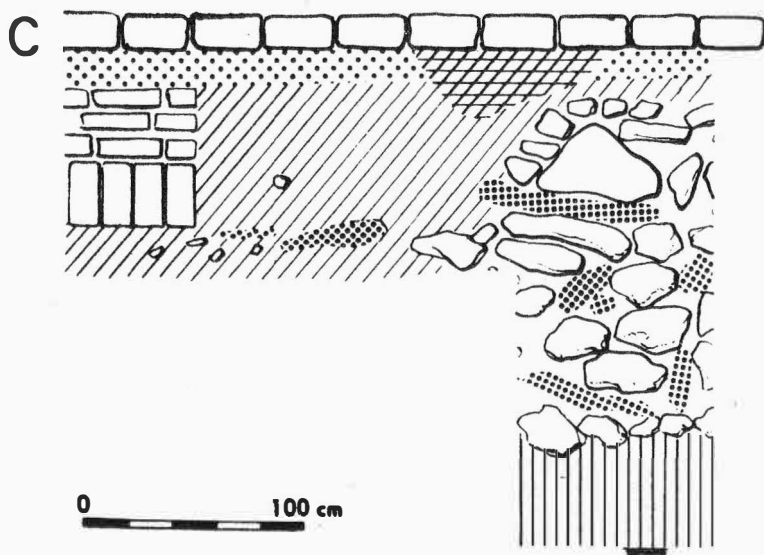
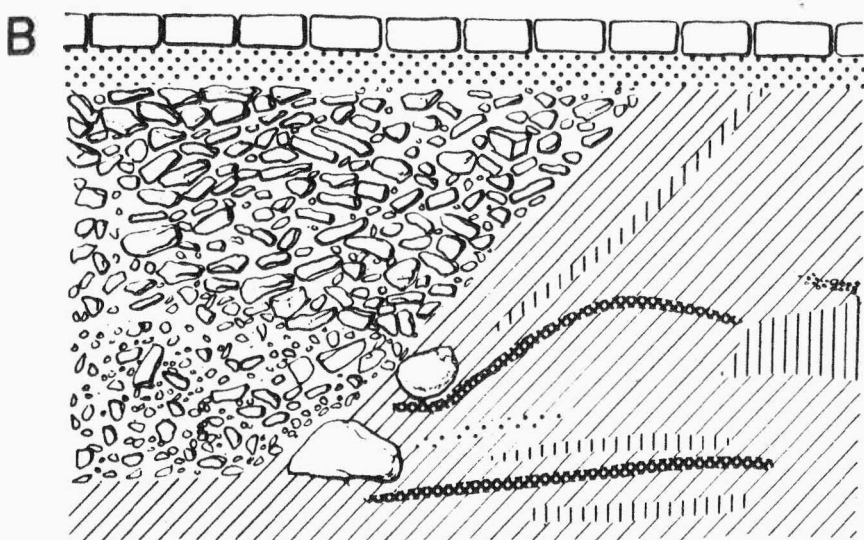
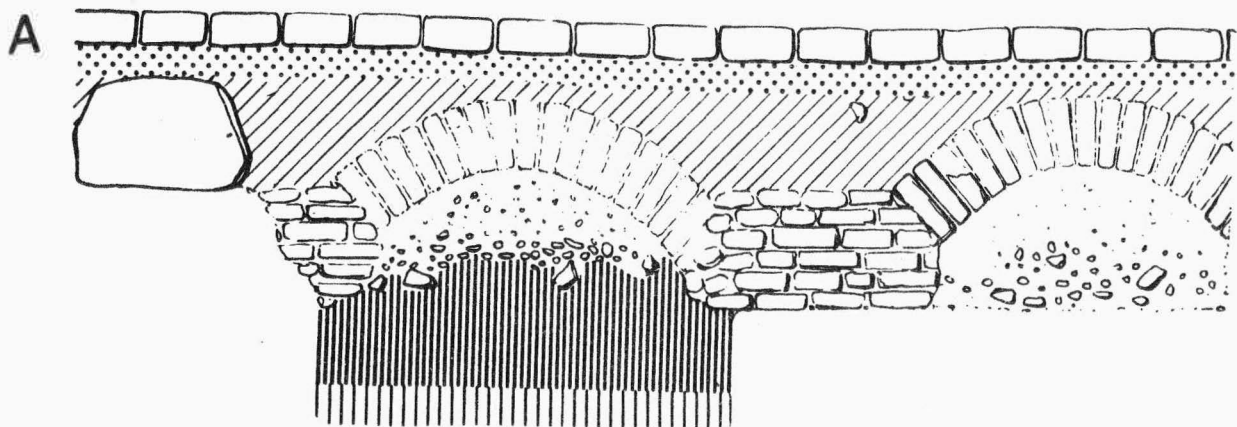

navážky

sterilní sprať

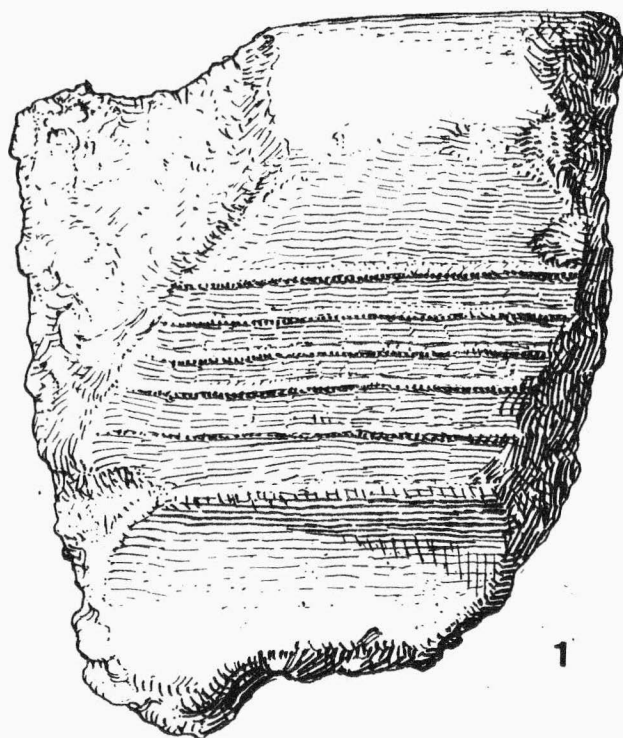
Tab. 20 Brno, náměstí Svobody - zaniklý kostel sv. Mikuláše (verödete St. Nikolauskirche): vnější strana základového zdiva závěru. - Aussenseite des Grundgemäuers des Kirchenabschlusses.

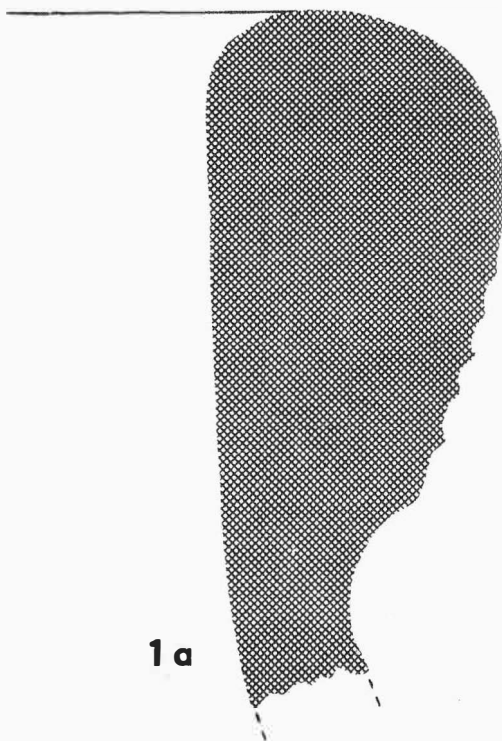
- dlažba a podlažbová vrstva
- zásah při stavbě kabelu elektrického vedení
- navážky
- štěrk
- černá bahnitá hlína
- přepálená vrstva
- malta
- sterilní spraš
- kúlová jamka

0 100 cm

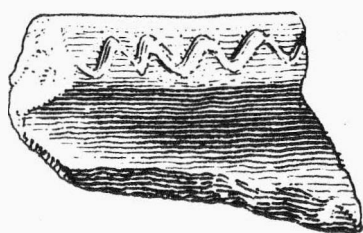
Tab. 21 Brno, náměstí Svobody. A - Profil sondy se zbytky základů profánní stavby v blízkosti kostela sv. Mikuláše; B - Profil uvnitř závěru kostela se spálenými vrstvami a navážkou; C - Základové zdivo kostela a konstrukční kúlová jamka. - A - Profil der Sonde mit Überresten der Grundmauern eines profanen Baues in der Nähe der St. Nikolauskirche; B - Profil im Inneren des Kirchenabschlusses mit durchgebrannten Schichten und der Aufschüttung; C - Grundgemauer der Kirche und ein Pfostenloch der Konstruktion.

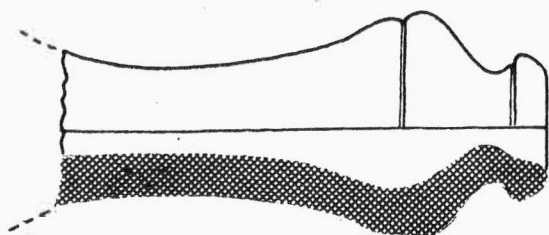
1

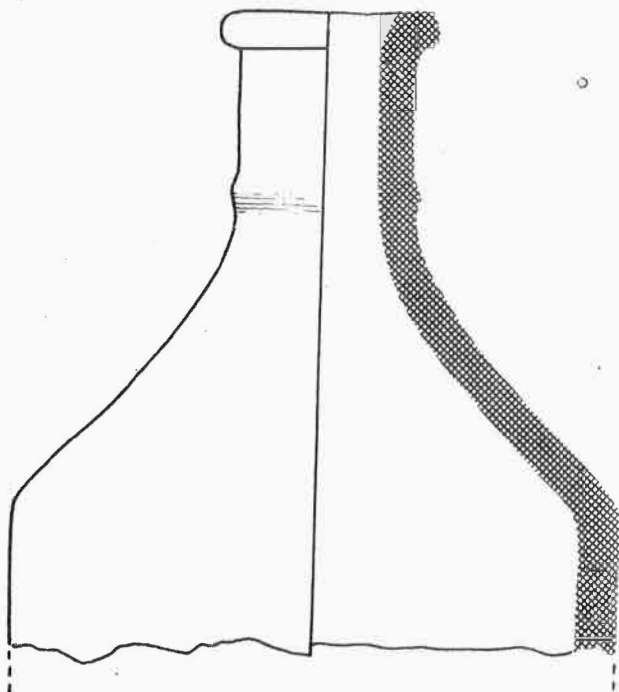
1a

2

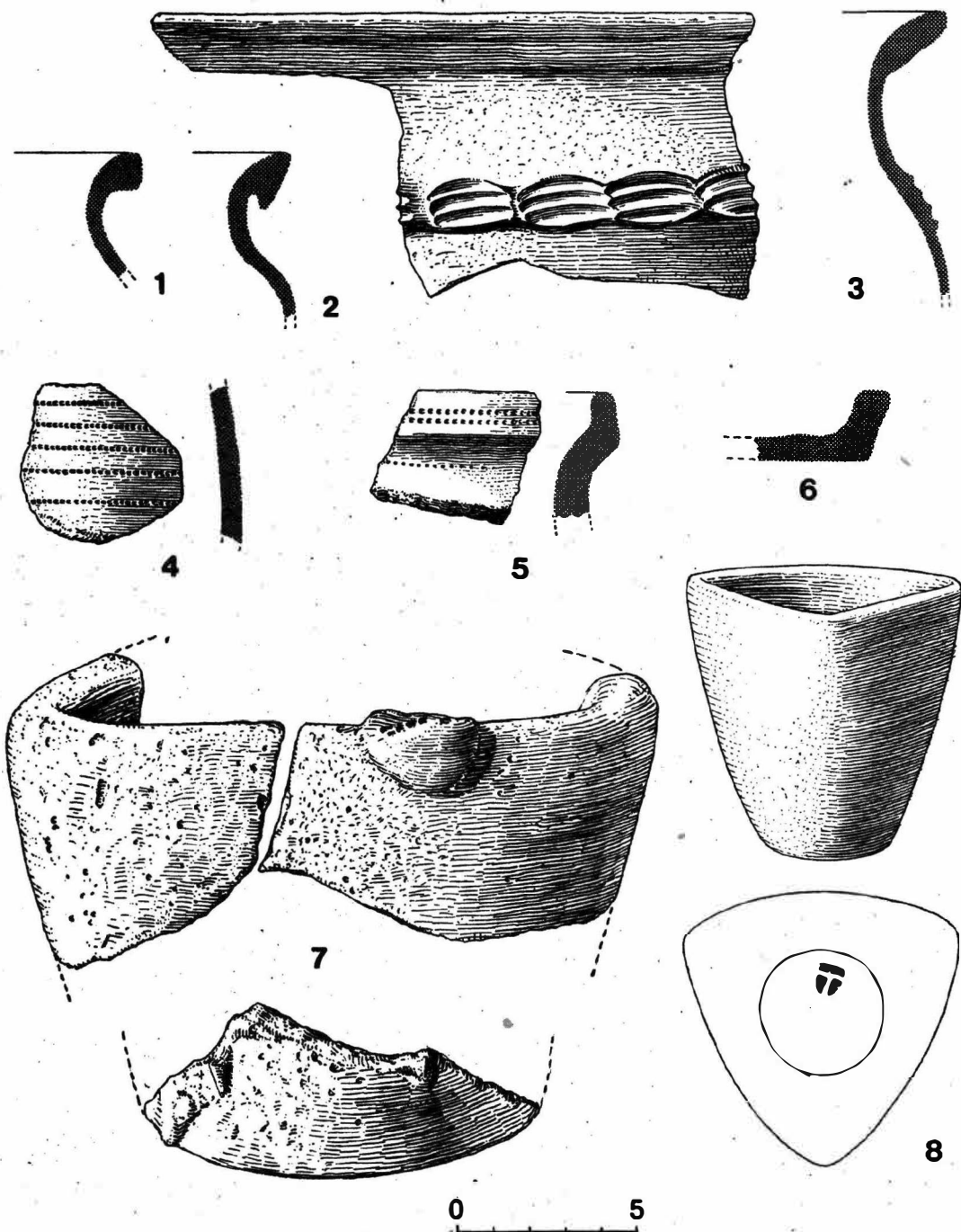
3

4

Tab. 22 Brno, náměstí Svobody - zaniklý kostel sv. Mikuláše (verödete St. Nikolauskirche): 1,2 - Keramik ze 13.století z kulturní vrstvy před vznikem stavby; 3,4 - Novověká keramika ze zásepy. - 1,2 - Keramik aus dem 13. Jh. aus der Kulturschicht vor der Entstehung des Baues; 3,4 - Neuzeitliche Keramik aus der Aufschüttung.

Tab. 23 Brno, náměstí Svobody - zaniklý kostel sv. Mikuláše (verödete St. Nikolauskirche): 1-8 Zlomky nádob a tyglíky z kulturních vrstev ze 14.-15. století. - Gefäßbruchstücke und Tiegel aus der Kulturschichten des 14.-15. Jh.

P ř e h l e d v ý z k u m ů 1965

Vydává: Archeologický ústav ČSAV, pobočka v Brně,
Sádky osvobození 17/19.

Odpovědný redaktor: Prof. dr. Josef Poulík, DrSc

Redaktoři: Dr. A. Medunová, Dr. J. Ondráček, Dr. I. Peškař,
Dr. J. Říhový.

Překlady: Dr. R. Tichý a E. Tichá

Kresby: J. Jaša

Na titulní stránce: Bronzová ozdoba z hromadného nálezů z Loštic

Vydáno jako rukopis - 400 kusů - neprodejné.